

***Covidioci nie noszą maseczek,
koronamenele unikają kwarantanny.
Koronarzeczywistość w języku***

***Covidiots do not wear masks, coroneles avoid quarantine.
The crownreality in language***

Alicja Gałczyńska

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Słowa kluczowe

koronawirus, neologizmy, neosemantyzmy, współczesny język polski

Keywords

coronavirus, neologisms, neosemantisms, contemporary Polish language

Abstrakt

Artykuł dotyczy leksyki współczesnego języka polskiego w konkretnym momencie jego rozwoju – w roku 2020, w czasach pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Pokazuje sposoby wzbogacania słownictwa – zapożyczenia (zewnętrzne i wewnętrzne), neosemantyzmy i neologizmy. Autorka analizuje, jak rzeczywistość pozajęzykowa wpływa na język i zmienia. Wskazuje na produktywność morfemu korona-, który tworzy nowe słowa nazywające rzeczywistość pandemiczną.

Tekst kończy informacja na temat słów roku 2020, zarówno w Polsce, jak i za granicą.

Abstact

The article concerns the lexis of the contemporary Polish language at a specific moment of its development – in 2020, in times of the SARS-CoV-2 pandemic. It shows ways of enriching vocabulary – borrowings (external and internal), neosemantisms and neologisms. The author analyzes how extra-linguistic reality influences language, changes it. It points to the productivity of the crown-morpheme, which creates new words that call pandemic reality. The text ends with a description of the words of 2020, both in Poland and abroad.

**Covidiodci nie noszą maseczek,
koronamenele unikają kwarantanny.
Koronarzeczywistość w języku**

Jeśli za kilkadziesiąt lat ktoś gdzieś znajdzie i przeczyta tytuł tego artykułu, z pewnością od razu będzie mógł zlokalizować go w czasie – w roku 2020. Chyba że nie będzie już znał tych słów. Taka sytuacja też jest możliwa.

Język jest narzędziem pozwalającym nam nazwać i zinterpretować rzeczywistość, w której żyjemy. Jest sposobem jej opisywania i osvajania. Można go traktować jako magazyn doświadczeń zbiorowych danej społeczności, odzwierciedlający jej hierarchię wartości i systemy znaczeń, opisujący sprawy dla niej ważne, doniosłe momenty w historii, życie polityczne, ekonomiczne, społeczne.

Jeżeli zmienia się otaczający nas świat, musi zmienić się język, jeśli pojawia się coś w rzeczywistości pozajęzykowej – musi pojawić się odpowiadające temu słowo.

W roku 2020, żeby nazwać nową pandemiczną rzeczywistość – koronarzeczywistość, musieliśmy znaleźć odpowiednie słowa, wzbogacić nasz słownik. Jak to zrobiliśmy?

Covidiodci, maseczki, koronamenele, kwarantanna... Koronarzeczywistość w koronasłowach, wyrazy użyte w tytule pokazują kilka sposobów wzbogacania słownictwa współczesnej polszczyzny:

- zapożyczenia (przede wszystkim z języka angielskiego);
- neosemantyzmy (nowe znaczenia używanych już wcześniej wyrazów);
- neologizmy;
- zapożyczenia ze specjalistycznych odmian polszczyzny (w tym wypadku z języka medycznego).

Poza tym uległa zmianie frekwencja niektórych wyrazów.

Nowa rzeczywistość związana była z *koronawirusem*, nazywanym też SARS-CoV-2 (ang. *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2* = zespół ostrej niewydolności oddechowej), i wywoływaną przez niego chorobą: *covid/ covid-19*. *Koronawirus* (wyraz zapożyczony z języka angielskiego) zaistniał w polskich mediach na początku stycznia 2020 roku, przede wszystkim w programach informacyjnych relacjonujących pojawienie się nowego wirusa i nowej choroby zakaźnej w Wuhan w Chinach. Im bardziej niebezpieczeństwo zbliżało się do Europy i do Polski, tym częstotliwość tego słowa

wzrastała: 24 stycznia 2020 mieliśmy 79 kontekstów użycia, ale już 17 marca – 1861¹.

Warto przypomnieć, że o koronawirusie mogliśmy w Polsce przeczytać już w latach 70. XX wieku w specjalistycznym czasopiśmie „Postępy Mikrobiologii” (t. 17-18, 1978). Pisano o nim również w podręczniku akademickim „Wirusologia lekarska – podręcznik dla studentów medycyny” pod redakcją Leona Jabłońskiego. Stało się to dla niektórych koronasceptyków argumentem do kwestionowania zagrożenia i tworzenia spiskowej teorii o manipulowaniu opinią publiczną przez Rotshildów, którzy w ten sposób chcą wprowadzić globalny komunizm/ Billa Gatesa/ USA i NATO/ Chin².

O koronawirusie mogliśmy też słyszeć w latach 2002-2003, kiedy pojawiła się choroba SARS-CoV1 wywołana koronawirusem SARS³, czy w 2015 – przy okazji choroby MERS, wywołanej koronawirusem MERS). Koronawirusy nie pojawiły się więc nagle, w roku 2020. Choroby te nie dotyczyły jednak Polaków przed rokiem 2020, w związku z czym nie potrzebowaliśmy wprowadzać nowych, nazywających je słów do naszego słownika.

Wyraz *koronawirus* do polskiego rankingu słów o najwyższej kluczowości („Słowa na czasie”, projekt Uniwersytetu Warszawskiego) trafił pod koniec stycznia 2020 roku, gdy stało się jasne, że epidemia, która wybuchła w Azji, rozprzestrzeni się na inne kontynenty. Minister zdrowia, Łukasz Szumowski, na konferencji prasowej 27.02.2020 mówił: „Jeżeli tylko koronawirus pojawi się, to tę informację niezwłocznie przekazemy. Na dzisiaj nie są potwierdzone żadne przypadki zarażenia. [...] Myślę, że to jest kwestia najbliższych dni, czy najbliższego czasu, kiedy ten wirus się w Polsce pojawi”⁴. Od tego czasu o koronawirusie słyszymy i mówimy codziennie. Wyszukiwarka frazeo.pl⁵ 12.12.2020 wskazuje 76 349 wiadomości ze słowem *koronawirus*.

¹ Dane ze strony: www.slowadnia.clarin-pl.eu monitorującej częstotliwość pojawiania się słów w polskich mediach. Wszystkie dane liczbowe (dotyczące np. frekwencji analizowanych słów) podaję wg stanu na dzień 1.02.2021.

² Por. doniesienia medialne: <https://www.goethe.de/ins/pl/pl/kul/mag/22061471.html>; [dostęp 15.01.2021]; <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bill-Gates-zaskoczony-sza-lonymi-teoriami-spiskowymi-krazacyimi-o-nim-w-internecie-8046070.html>, [dostęp 8.11.2021]; <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Sad-w-Peru-stwierdzil-ze-pandemie-Covid-19-wywolali-multimilionerzy-8037384.html>; [dostęp 20.08.2021].

³ Właśnie z roku 2003 pochodzą jedyne 4 akapity ze słowem *koronawirus* notowane w Narodowym Korpusie Języka Polskiego – Wyszukiwarka PELCRA dla Narodowego Korpusu Języka Polskiego (lodz.pl).

⁴ <https://tvn24.pl/polska/koronawirus-w-polsce-minister-zdrowia-lukasz-szumowski-nie-ma-potwierzonego-przypadku-w-kraju-4291811>, [dostęp 12.12.2020].

⁵ Frazeo.pl to wyszukiwarka i porównywarka wiadomości publikowanych w polskich portalach informacyjnych.

Zapożyczeniem jest też nazwa choroby wywołanej koronawirusem SARS-CoV2 – covid/ COVID-19 (ang. *Coronavirus disease 2019*).

Wśród zapożyczeń z języka angielskiego służących do opisywania obecnej rzeczywistości pojawia się też *lockdown* – dosłownie «zakaz wyjścia»: „jeśli wprowadzane od kilku tygodni coraz ostrzejsze obostrzenia nie przyniosą efektów, czeka nas najpewniej ponowny lockdown”⁶ czytamy w prasie. Na tyle słowo to zdążyło się w polszczyźnie zadomowić, że zaczęliśmy je (mimo angielskiej pisowni) odmieniać – czyli traktujemy je jak wyraz rodzimy, odmienny. Wszyscy chcielibyśmy tego lockdownu uniknąć a „nowe obostrzenia to ostatni przystanek przed lockdownem”⁷. Próba pozbycia się tego zapożyczenia i nazwania konieczności zamknięcia gospodarki wyrazem rodzimym była – jak sądzę – *narodowa kwarantanna*, która chyba jednak nie bardzo się przyjęła, chociaż – jak można wnioskować na podstawie kontekstów użycia – miała być synonimem lockdownu: „Dwie wizje ‘narodowej kwarantanny’. Jak lockdown widzi rząd?”⁸. Pierwszy raz o narodowej kwarantannie usłyszeliśmy w listopadzie 2020. Na konferencji prasowej premier Mateusz Morawiecki mówił: „Będziemy musieli wprowadzić zasady narodowej kwarantanny”⁹.

Zapożyczeniem z angielskiego (choć jest i w języku francuskim, i niemieckim – *covidioten*) jest też *covidiota*. Chociaż w słowniku Miejski.pl wyraz ten ma dwa – skrajne – znaczenia («idiota, który jest za bardzo przestraszony covid-19, że wypisuje głupoty w Internecie, albo je wyraża w codziennym postępowaniu» lub «osoba uważająca, że koronawirus to ściema lub osoba niewiedząca do końca, czym jest koronawirus i jak się przed nim chronić»), wydaje się, że najczęściej używamy go jednak na nazwanie «osoby lekceważącej zagrożenie wynikające z pandemii COVID-19»:

Nie bądźmy covidiotami!. Lekarz apeluje, by nie lekceważyć koronawirusa¹⁰.

Prawie co piąty Polak uważa, że żadnej pandemii nie ma. Rośnie w siłę cały ruch negacjonistów pandemii, zwanych też antycovidowcami, foliarzami czy wręcz covidiotami. Chętnie bratają się z nimi przeciwnicy sieci komórkowej 5G, antyszczepionkowcy i niektórzy politycy¹¹.

⁶ <https://www.rp.pl/Gospodarka/311099899-Dwie-wizje-narodowej-kwarantanny-Jak-lockdown-widzi-rzad.html>, [dostęp 13.12.2020].

⁷ <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1495369,nowe-obostrzenia-koronawirus-jakie-restrykcje.html>, [dostęp 13.12.2020].

⁸ <https://www.rp.pl/Gospodarka/311099899-Dwie-wizje-narodowej-kwarantanny-Jak-lockdown-widzi-rzad.html>, [dostęp 16.12.2020].

⁹ Por: www.fakty.tvn24.pl, 19.12.2020 – [dostęp 11.02.2021].

¹⁰ <https://zdrowie.wprost.pl/medycyna/10373884/nie-badzmy-covidiotami-lekarz-apeluje-by-nie-lekcewazyc-koronawirusa.html>, [dostęp 16.12.2020].

¹¹ <https://skarszewy.naszemiasto.pl/tag/antycovidowcy>, [dostęp 16.12.2020].

W takim znaczeniu notuje *covidiotę/ kowidiotę* Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego¹².

W języku angielskim *covidioty* ma kwalifikator nieformalny. W polszczyźnie funkcjonuje podobnie – jako wyraz nacechowany – potoczny, pogardliwy, lekceważący. Neutralnym słowem byłyby tu *koronasceptyk*¹³ (w angielskim *coronasceptic*, we francuskim – *coronasceptique* a w niemieckim – *koronaskeptisch*).

Obserwatorium notuje też neologizm: *covidianin* (utworzony polskim formantem *-anin* na podstawie obcego tematu słowotwórczego – por. *Indianin, Amerykanin, kielczanin, bielszczanin*).

Covidianin jest przeciwieństwem *covidioty* (ma kwalifikatory *środ.*, *dez-apr.*) i wśród koronasceptyków/ bezmaskowców/ zwolenników teorii spiskowych oznacza «osobę obawiającą się choroby COVID-19 i stosującą się do obostrzeń sanitarnych, postrzeganą jako osoba zmanipulowana lub głupia»¹⁴.

Tendencję do skrótu (nienową w polszczyźnie) reprezentuje słowo *korona*, które stało się potocznym określeniem koronawirusa¹⁵:

Wirus korona nas nie pokona (Z)¹⁶.

Chyba sterydy go zabiły a nie korona...¹⁷.

Miłość w czasach korony powinna być globalna. Kocham pierwszego człowieka, jak i wszystkich kolejnych ludzi¹⁸.

Korona występuje tutaj oczywiście w znaczeniu przenośnym. *Wielki słownik języka polskiego* jako pierwsze podaje znaczenie dotyczące insygnium

¹² <https://nowewyrazy.pl/haslo/covidiota.html>, [dostęp 16.12.2020]; hasło zarejestrowano 18.10.2020.

¹³ Wyraz notowany jest już przez *Wielki słownik języka polskiego* w znaczeniu: «osoba, która krytycznie i z powątpiewaniem podchodzi do restrykcji i zaleceń związanych z epidemią COVID-19, ponieważ nie wierzy w niebezpieczeństwa wynikające z tej choroby» (z aktualizacją 5.10.2020). Wyraz ten można traktować (i robią tak autorzy wspomnianego słownika) jako derywat od słowa *sceptyk*, utworzony formantem (bardzo produktywnym w ostatnich miesiącach) *korona-*.

¹⁴ <https://nowewyrazy.pl/haslo/covidianin.html>, [dostęp 16.12.2020].

¹⁵ Znaczenie (z kwalifikatorem *potoczne*): «choroba COVID-19 (wywoływana przez jedną z odmian koronawirusa), która w 2020 roku spowodowała wybuch pandemii» podaje przy słowie *korona* (jako ostatnie) *Wielki słownik języka polskiego* – można podejrzewać, że pojawiło się ono 10.12.2020 (taka informacja o aktualizacji na stronie www.wsjp.pl).

¹⁶ Przykład za: A. Pielą, *W cieniu koronawirusa... Historycznie o zarazie i zarazkach*, „Poradnik Językowy” 6/2020, s. 97.

¹⁷ <https://www.o2.pl/informacje/mowil-ze-koronawirus-nie-istnieje-zmarl-na-covid-19-6565677664590496a>, [dostęp 15.12.2020].

¹⁸ [instagram.com/eva_minge](https://www.instagram.com/eva_minge) – przykład za stroną www.wsjp.pl, [dostęp 13.12.2020].

władzy królewskiej: «obręcz wykonana przeważnie ze złota, zdobiona drogimi kamieniami, noszona na głowie przez władców jako symbol władzy»¹⁹. I tak chyba koronę kojarzą zwykli użytkownicy języka polskiego, którym wydaje się, że to właśnie o tę koronę chodzi w nazwie wirusa. Jednak „po grecku i po łacinie *corona* nie oznaczała królewskiego nakrycia głowy, ale wieniec lub poświatę wokół słońca. Na wzór takiej poświaty został nazwany po angielsku *coronavirus* i dopiero to słowo zapożyczyliśmy do polszczyzny. Gdybyśmy tworzyli je na gruncie języka polskiego, brzmiałoby prawdopodobnie koronowirus z morfemem łączącym „o”. Ale korona królewska to po angielsku ‘crown’, po niemiecku ‘Krone’, nie ‘corona’. Język polski to jeden z niewielu języków, w których wirus wywołuje skojarzenia z królewską koroną [...]»²⁰.

Korona – to też przedrostek słowotwórczy, który tworzy dzisiaj całą grupę neologizmów opisujących różne aspekty życia w czasach pandemii²¹. „[...] użytkownicy języka polskiego w sposób kreatywny zaczęli używać członu *korona-*, który odseparowano od leksemu *koronawirus*»²².

Mamy więc: *koronaalert*, *koronabajki*, *koronabiedę*, *koronabota*, *koronabunt*, *koronabus*, *koronabzdurę*, *koronaceny*, *koronacelebrytę/ koronacelebrytkę*, *koronachallenge*, *koronachaos*, *koronaczas*, *koronademokrację*, *koronadepresję*, *kroonadyktaturę*, *koronadetektywów* (sygnalistów śledzących kontakty osób zakażonych), *koronadietę* (Czesi mają *koronasádló*: «wzrost podskórnej tkanki tłuszczowej podczas kwarantanny koronawirusa z powodu zmniejszonego ruchu») *koronaferie*, *koronagrill*, *koronahejt*, *koronahieny*, *koronainfo*, *koronaintelektualistów*, *koronaimprezę*, *koronakomunię*, *koronakryzys*, *koronalekcje*, *koronamajówkę*, *koronamarketing*, *koronamaturę*, *koronameneli* (meneli = «ludzi z marginesu społecznego, głównie alkoholiczków» lekceważących ograniczenia związane z pandemią), *koronamit*, *koronamitologię*, *koronamszę*, *koronanewsletter*, *koronalans* (lansowanie się przez odwołanie do koronawirusa), *koronalia* (pierwotnie oznaczało zamiennik studenckich juwenaliów, które nie mogły odbyć się ze względu na epidemię

¹⁹ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=2160&id_znaczenia=4831779&l=13&ind=0, [dostęp 16.12.2020].

²⁰ <https://www.lsi-lublin.pl/informacje-rozne/wplyw-pandemii-koronawirusa-na-jezyk/>, [dostęp 16.12.2020].

²¹ Agnieszka Cierpich-Kozieł (na podstawie zebranego przez siebie materiału) wyodrębnia 11 pól semantycznych, do których neologizmy z częstką *korona-* można zaliczyć: rzeczywistość społeczna, czas izolacji społecznej, spotkania towarzyskie, człowiek lub grupa ludzi, system oświaty, polityka, gospodarka, usługi, religia, emocje, twórczość – por. <https://jezyk-polski.pl/wp-content/uploads/2020/09/Artyku%C5%82-Cierpich-Koziel.pdf>.

²² A. Cierpich-Kozieł, *Koronarzeczywistość – o nowych złożeniach z członem korona – w dobie pandemii*, [w:] „Język Polski” 9/2020, dostęp on-line: <https://jezyk-polski.pl/wp-content/uploads/2020/09/Artyku%C5%82-Cierpich-Koziel.pdf>.

koronawirusa; z czasem zaczęło być używane w kontekście jakiegokolwiek lekkomyślnego gromadzenia się, niosącego za sobą ryzyko zakażenia się koronawirusem), *koronanudę*, *koronaobligacje* (instrumenty finansowe służące do walki z koronakryzysem), *koronaoszustów*, *koronapanikę*, *koronaparty*, *koronapłażę*, *koronapolitykę*, *koronaprezydenta*, *koronaproblem*, *koronarabusiów*, codzienne *koronaraporty*, *koronasceptyka/ koronasceptyczkę*, *koronarecesję*, *koronashopping*, *koronasłowa*, *koronasłownik*, *koronasongi*, *koronaspotkanie*, *koronaszaleństwo*, *koronaszpital*, *koronaszwaczki* (krawcowe szyjące maseczki), *koronaśmieci*, *koronaświrusów*²³ (takich covidiotów), *koronateam*, *koronateror*, *koronatesty*, *koronaturystykę*, *koronaurlop*, *koronaustawę*, *koronawakacje*, *koronawybory*, *koronazakupy*.

W zestawieniu tym większość neologizmów utworzona jest według schematu *korona-* plus słowo rodzime – są to formacje hybrydalne. Tylko nieliczne są złożeniami z drugim członem obcym, również zapożyczonym z angielskiego, tak jak zapożyczenie właściwe *koronachallenge/ Korona Challenge*:

Youtuberzy zainicjowali akcję Korona Challenge, w której uczestnicy... liźli klamki czy nawet publiczne toalety²⁴.

Nie chciałem podejść do tematu #Koronachallenge na luzie i w sumie poświęciłem na to 2 tygodnie²⁵.

Wydaje się, że *koronachallenge* to coś/ jakieś wyzwanie wymyślone, aby zabić koronanudę.

Produktywność obcej części słowotwórczej (tu: *korona-*) nie jest niczym dziwnym czy niespotykanym. „Dawniej było mnóstwo różnych euro-, ekoczy neo-”²⁶.

Można uznać, że wszystkie te wyrazy realizują powszechną w języku potocznym tendencję do skrótu, często powodując efekt humorystyczny poprzez

²³ W słowniku Miejski.pl wyraz *koronaświrus* ma trzy znaczenia: 1. «osoba popadająca w panikę z powodu epidemii koronawirusem, wykupująca wszystkie półki sklepowe oraz mówiąca cały czas o nim. Ogląda wszystkie możliwe dokumenty o koronawirusie, śledzi wiadomości na bieżąco [pisownia oryginalna] popadając przy tym w panikę i wierząc fake newsom»; 2. «zabawnie o koronawirusie»; 3. «człowiek mający się za lidera, który wykorzystując pozycję na pokaz bagatelizuje zagrożenie i zachęca innych do podejmowania szczególnego ryzyka, wbrew powszechnym zaleceniom» – <https://www.miejski.pl/slowo-koronaświrus>, [dostęp 13.12.2020].

²⁴ <https://www.poradnikzdrowie.pl/aktualnosci/korona-challenge-glupota-ludzi-pomaga-wirusowi-aa-NJ7V-cBav-cpVN.html>, [dostęp 14.12.2020].

²⁵ <https://www.popkiller.pl/2020-04-26%2Cfrenchman-z-porcja-refleksji-odnosnie-epidemii-początek-bolesci-koronachallenge>, [dostęp 14.12.2020].

²⁶ <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1481797,profesor-bralczyk-koronawirus-jezyk.html>, [dostęp 13.12.2020].

nieoczekiwane, żartobliwe (ale jednak trafne) zestawienie słów. Pojawiają się z potrzeby odpatetyzowania, oswojenia nowej, trudnej sytuacji.

Zapożyczenia oraz neologizmy utworzone na gruncie polszczyzny z udziałem obcych tematów i/lub formantów (członów złożeń) są wyrazem silnego wpływu angielszczyzny na język polski. Jest to wyraz internacjonalizacji, chociaż „jawi się ona [...] nie jako współpraca między językami, ale jako wpływ jednej grupy języków na drugą”²⁷.

Pandemia sprawiła też, że niektórym słowom, obecnym od dawna w języku polskim, nadaliśmy nowe znaczenia lub zaczęliśmy używać ich w znaczeniach, których dotychczas nie wykorzystywaliśmy albo wykorzystywaliśmy sporadycznie, a które w obecnej sytuacji dobrze opisują to, co nas spotyka. Tak się stało z *maską/ maseczką*, która jeszcze do niedawna oznaczała «przykrycie twarzy lub jej części, z otworami na oczy, początkowo używane w celach magicznych lub obrzędowych» i kojarzyła nam się z karnawalem lub filmem z Jimem Carreym w roli głównej. Teraz – wpisując wrzucając to słowo do wyszukiwarki Google – znajdujemy najpierw takie konteksty: *maski przeciwpyłowe i ochronne, maski ochronne wielorazowe, dwuwarstwowe maseczki bawełniane*.

Wyszukiwarka frazeo.pl pokazuje 20587 poświadczeń słowa *maseczka*, chociaż rok wcześniej nie zanotował a żadnego.

Podobnie dzieje się z *tarczą*. *Wielki słownik języka polskiego* podaje kilka znaczeń tego rzeczownika, w tym: 1. rycerska «przedmiot z twardego materiału o okrągłym lub podłużnym kształcie używany dawniej przez osoby walczące w celu ochrony przed ciosem przeciwnika»²⁸, 2. policyjna «przedmiot w kształcie płyty z wytrzymałego materiału, służący policjantom do osłaniania i ochrania ciała przed ciosami»²⁹; 3. ochronna «coś stanowiącego ochronę przed negatywnymi działaniami»³⁰. Do trzeciego znaczenia *tarczy* odwołano się nazywając „pakiet rozwiązań przygotowanych przez rząd, który ma ochronić polskie państwo i obywateli przed kryzysem wywołanym pandemią koronawirusa”³¹ *tarczą* antykryzysową (obecnie mamy już *Tarczę Antykryzysową 6.0*). Pierwsze kilkanaście wyników w wyszukiwarce Google (15.12.2020) dotyczy właśnie *tarczy* antykryzysowej, np.:

²⁷ K. Waszakowa, *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2005: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 197.

²⁸ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=24713&id_znaczenia=4865386&l=25&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

²⁹ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=24713&id_znaczenia=4865387&l=25&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

³⁰ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=24713&id_znaczenia=4865388&l=25&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

³¹ <https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa>, [dostęp 15.12.2020].

Tarcza antykryzysowa

O tarczy – tarcza antykryzysowa

Tarcza 6.0: Przedsiębiorcy na zwolnienie z ZUS i postojowe³².

Tarcza antykryzysowa doczekała się też już wpisu w Wikipedii: „Tarcza antykryzysowa – polski program rozwiązań rządowych wprowadzanych w związku z pandemią COVID-19”³³. We wszystkich tych kontekstach *tarcza* występuje oczywiście w znaczeniu przenośnym.

Dużo częściej używamy też dzisiaj słów takich jak: *epidemia*, *kwarantanna*, *izolacja*, *odkazanie*, *ozdrowienie*, *pandemia*, *pulsoksymetr*, *szpital jednoimienny* czy *wymaz*, opisujących rzeczywistość, w której większość naszych działań koncentruje się na tym, jak uchronić się przed covidem, jeśli już się zaraziliśmy, jak nie zarazić bliskich, a jeśli się zaraziliśmy, przechorowaliśmy i wyzdrowieliśmy, jak pomóc innym chorym.

Są to słowa, które od dawna funkcjonują w języku polskim, ale nie w jego odmianie ogólnej czy potocznej, lecz w specjalistycznym języku medycznym.

Ponieważ rzeczywistość opisywana językiem medycznym ściśle wiąże się z indywidualnymi doświadczeniami każdego z nas: chorujemy, bierzemy leki, poddajemy się różnym procedurom medycznym, także w życiu codziennym posługujemy się

terminami specjalistycznymi, takimi jak: *chemioterapia*, *cholesterol*, *implant*, *in vitro*, *tomografia komputerowa*, choć nie znaczy to wcale, że rozumiemy poprawnie treść „techniczną” danego terminu. Z biegiem czasu niektóre wyrazy mogą stracić swoje oryginalne znaczenie specjalistyczne i zacząć funkcjonować w języku ogólnym w nowym znaczeniu semantycznym³⁴.

Choroba wywoływana koronawirusem SARS-CoV-2 bardzo szybko przestała być po prostu epidemią³⁵. Ponieważ chorują na nią ludzie na całym świecie, od 11.03.2020 możemy mówić o (oficjalnie ogłoszonej przez Światową Organizację Zdrowia) pandemii, czyli «epidemii o szczególnie dużych rozmiarach, obejmującej kraje, a nawet kontynenty»³⁶. Zarówno *epide-*

³² <https://www.google.pl/search?q=tarcza&hl=pl&sxsrf=ALeKk00vbIG5Uh9d-TDIYZ4EbufVvOZ5e1Q:1608054010640&ei=-vTYX-HAJ0-MrwsVnazIBQ&star t=10&sa=N&ved=2ahUKEwjhdWaxNDtAhUPxosKHZUOC1kQ8tMDegQIJ-BA7&biw=1366&bih=657>, [dostęp 15.12.2020].

³³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Tarcza_Antykryzysowa, [dostęp 15.12.2020].

³⁴ M. Magajewska, *Specjalistyczny język medyczny a multimedialny kurs języka zawodowego dla pielęgniarek*, w: *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców* 2016/ 23, s. 204.

³⁵ *Epidemia* «wystąpienie u ludzi zachorowań na określoną chorobę w określonym czasie i na określonym terenie w liczbie przypadków większej niż przeciętnie» – <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/epidemia.html>, [dostęp 15.12.2020].

³⁶ <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/pandemia>, [dostęp 15.12.2020].

mia, jak i *pandemia* to terminy medyczne pochodzące, jak wiele wyrazów specjalistycznych w medycynie, z języka greckiego. Z pewnością były one znane użytkownikom języka i wcześniej, wykorzystywane np. kiedy mówiło się o tym, co spotkało ludzkość dawno temu – np. grypa hiszpanka z początku XX wieku czy o tym, na co chorują inni, gdzie indziej, nie u nas (epidemia Eboli, epidemia MERS). Współcześnie często oba wyrazy używane są zamiennie:

[...] dotychczas MZ już kilkakrotnie modyfikowało sposób przedstawiania danych o epidemii koronawirusa w Polsce (publikacja 15.12.2020)³⁷.

Pandemia choroby COVID-19 spowodowała globalny kryzys na wielu płaszczyznach i dotknęła nas bezpośrednio z ogromną mocą³⁸.

Pokazuje to częsty sposób stosowania przez użytkowników języka terminów specjalistycznych. Wiemy, że istnieją, ale nie do końca wiemy, jakie mają znaczenie, jakie są między nimi różnice semantyczne (zwłaszcza jeśli są to różnice subtelne).

Kiedy koronawirus pojawił się w Polsce, zaczęliśmy przebywać na *kwarantannie* lub *w izolacji/samoizolacji*. Te pojęcia też były mylone. Dla statystycznego użytkownika języka oznaczały po prostu jakieś oddzielenie, zamknięcie w domu. Przed pandemią słyszeliśmy najczęściej o kwarantannie zwierząt, np.: „Ludzie muszą wiedzieć, że zwierzęta, które przywożą z wakacji, muszą posiadać odpowiednie dokumenty i przejść kwarantannę. Tylko w ten sposób możemy uniknąć chorób, którymi mogą być zarażone”³⁹. Zgodnie z definicją słownikową, *kwarantanna* to «przymusowe umieszczenie ludzi, zwierząt lub rzeczy, znajdujących się na terenie objętym epidemią lub pochodzących z takiego terenu, w miejscu, w którym nie ma ryzyka przeniesienia choroby lub jest ono ograniczone»⁴⁰. Natomiast *izolacja* oznacza «czasowe odosobnienie ludzi, zwierząt, roślin będących lub mogących być nosicielami zarasków choroby zakaźnej»⁴¹. Zgodnie z tym izolację stosuje się wobec osób, o których wiadomo, że są chore, natomiast kwarantannę – wobec tych, które zostały wystawione na ryzyko zakażenia chorobą i w związku z tym mogą, ale nie muszą, zachorować.

³⁷ <https://www.medonet.pl/zdrowie/zdrowie-dla-kazdego,zasieg-koronawirusa-covid-19--mapa-,artykul,43602150.html>, [dostęp 15.12.2020].

³⁸ <https://www.wwf.pl/koronawirus>, [dostęp 15.12.2020].

³⁹ Cytat za: https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=31190&id_znaczenia=5188518&l=13&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁰ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=31190&id_znaczenia=5188518&l=13&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

⁴¹ https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=29120&id_znaczenia=4597286&l=11&ind=0, [dostęp 15.12.2020].

Na infolinię Straży Granicznej dzwonią tysiące osób. Większość z nich to pracujący za granicą Polacy, którzy nie wiedzą, czy po powrocie na święta do kraju będą musieli odbyć obowiązkową kwarantannę⁴².

Sam jeszcze tydzień temu byłem na kwarantannie i miałem ogromne szczęście, że udało mi się już wyjść⁴³.

Witam wszystkich ponownie byłem na kwarantannie od Fejsbuka⁴⁴.

Daniel, jego żona i dwójka dzieci są w izolacji już ponad tydzień⁴⁵.

Za okres nieobecności w pracy i samoizolacji w domu w oczekiwaniu na wynik otrzymasz zwolnienie lekarskie⁴⁶.

Skierowanie na kwarantannę, życie w czasie kwarantanny, sama świadomość, że możemy na kwarantannie się znaleźć, ograniczenia z nią związane, niedogodności – wszystko to odcisnęło niewątpliwie piętno na naszym życiu przez większą część roku 2020. Na Facebooku pojawiły się nawet specjalne – kwarantannowe – grupy: Kultura w kwarantannie (86 tys. członków), Fitness na kwarantannie (76 członków) czy Activemaniacy na kwarantannie (11 członków).

Pandemia spowodowała też, że powszechna stała się świadomość tego, jak ważne – w trakcie choroby COVID-19 – jest sprawdzanie nasycenia krwi hemoglobina. Poznaliśmy nowe słowo/ zaczęliśmy go używać – *pulsoksymetr*, czyli «urządzenie do pomiaru (metodą spektrometryczną) szybkości tętna i saturacji krwi, czyli stopnia wysycenia hemoglobiny tlenem»⁴⁷. W Narodowym Korpusie Języka Polskiego znajdujemy co prawda 27 przykładów użycia tego rzeczownika (w 20 różnych tekstach), ale nie ma (może jeszcze) *pulsoksymetru* w *Wielkim słowniku języka polskiego*.

Frazeo.pl znajduje 99 wiadomości, w których *pulsoksymetr* się pojawia, np.:

Koronawirus. Nie masz pomysłu na prezent pod choinkę? Kup... pulsoksymetr⁴⁸.

⁴² <https://turystyka.wp.pl/swieta-a-koronawirus-czy-po-przyjeździe-do-polski-trzeba-isc-na-kwarantanne-6584675390270144a>, [dostęp 15.12.2020].

⁴³ <https://www.facebook.com/groups/713059226153968/permalink/738269266966297>, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁴ <https://www.fachhttps://www.facebook.com/miroslaw.kaminski.33ebook.com/miroslaw.kaminski.33>, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁵ <https://www.medonet.pl/koronawirus/koronawirus-w-polsce,koronawirus--nowe-zasady-kwarantanny-dla-domownikow--jak-to-wszystko-dziala-w-praktyce-,artykul,53046019.html>, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁶ <https://www.gov.pl/web/gis/jak-sie-zachowac-kiedy-mam-objawy-covid-19-co-zrobic-jak-dowiedzialesam-sie-o-dodatnim-wyniku>, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁷ <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/pulsoksymetr.html>, [dostęp 15.12.2020].

⁴⁸ <https://finanse.wp.pl/koronawirus-nie-masz-pomyslu-na-prezent-pod-choinke-kup-pulsoksymetr-6584408013421280a>, [dostęp 15.12.2020].

Koronawirus: Co to jest pulsoksymetr? Jak działa? Minister zapowiada używanie pulsoksymetrów u pacjentów i ogłasza strategię walki z wirusem⁴⁹ (wiadomość z 3.11.2020 – to wtedy w polskich portalach informacyjnych pojawiły się 22 wiadomości z omawianym słowem).

O tym, że pandemia koronawirusa zdominowała życie ludzi na całym świecie i odcisnęła swoje piętno na słownictwie różnych języków świadczą dobitnie wyniki plebiscytów na słowo roku 2020.

Słowem roku 2020 w Niemczech, gdzie ten plebiscyt odbywa się już od 40 lat, wybrano *pandemię koronawirusa* (*Corona-Pandemie*). Tradycyjnie jury wybrało słowo, które w szczególnie sposób charakteryzuje mijające 12 miesięcy. „To, że osiem spośród dziesięciu słów na liście ma bezpośrednie odniesienie do koronawirusa, wskazuje jeszcze wyraźniej niż uplasowanie każdego z nich, jak silnie rok 2020 naznaczony był pandemią”⁵⁰.

Pandemia została też wybrana słowem roku przez autorów najpopularniejszych internetowych słowników w USA – Merriam Webster⁵¹ oraz Dictionary.com. Motywacją był bezprecedensowy wzrost zapytań wpisywanych do wyszukiwarki: w lutym 2020 – 16 razy częściej niż rok wcześniej, w marcu – 40 razy częściej, przy czym 11.03 – kiedy WHO ogłosiła pandemię – słowo *pandemia* wyszukiwano 1100 razy częściej niż 11.03.2019. Według CNN w marcu 2020 roku statystyki wyszukiwania tego hasła w Internecie wzrosły o 115 806%. „Pandemia to teraz nie tylko techniczne określenie. Zyskuje znaczenie ogólne. Prawdopodobnie to tym terminem będziemy określać globalnie obecne czasy – mówił Peter Sokolowski, redaktor naczelny słownika online Merriam-Webster”⁵². Na kolejnych miejscach listy znalazły się: *koronawirus*, *kwarantanna* i *bezobjawowy*.

Autorzy słownika oksfordzkiego (*The Oxford English Dictionary*), uznanego za najbardziej wyczerpujący słownik języka angielskiego, uznali, iż roku 2020 nie da się opisać jakimś jednym słowem i wskazali listę słów bezprecedensowych. Znalazły się na niej: *koronawirus*, *wypłaszczanie krzywej* (ang. *flatten the curve*), *PPE* (ang. *personal protecting equipment* ‘środków ochrony osobistej’, czyli kombinezon, maska, przyłbica, rękawice), *respirator*, *samoizolacja*, *dystans społeczny*, *dobrowolna kwarantanna*, *schronienie się*

⁴⁹ <https://brzegdolny.naszemiasto.pl/koronawirus-co-to-jest-pulsoksymetr-jak-dziala-la-minister/ar/c1-7980681?kategoria=1>, [dostęp 15.12.2020].

⁵⁰ <https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-w-niemczech-pandemia-koronawirusa-slowem-roku-2020,nId,4887134>; [dostęp 11.12.2020].

⁵¹ Miesięcznie 40 mln użytkowników generuj powyżej 100 mln odsłon tego słownika.

⁵² <https://4fun.tv/news/slowo-roku-2020-wyniki-ranking-swiat-polska>; [dostęp 11.12.2020].

w domu (ang. *shelter-in-place*), zasada zostać w domu (ang. *stay-at-home order*), luzowanie obostrzeń (ang. *easing*), ponowne otwarcie (ang. *reopening*), nowa normalność (po pandemii, której wszyscy wypatrywali późną wiosną), bańka (ang. *bubble*, am.ang. *pod*) ‘wąski krąg osób niewspółmieszkańcych, z którymi ma się kontakt, np. w szkole czy w pracy’⁵³ i – oczywiście – *lockdown*.

Lockdown został słowem roku *Collins English Dictionary* (także słowem roku w RPA). Słownik podaje następującą definicję tego słowa: „nałożenie rygorystycznych ograniczeń na podróże, interakcje społeczne i dostęp do przestrzeni publicznej”. Wyraz ten pojawił się w powszechnej świadomości (a więc i w języku), gdy na początku tego roku rządy na całym świecie zareagowały na epidemię Covid-19, wprowadzając surowe restrykcje mające na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się wirusa.

Język jest odbiciem otaczającego nas świata, a rok 2020 został zdominowany przez globalną pandemię. *Lockdown* wpłynął na sposób, w jaki pracujemy, studiujemy, robimy zakupy i socjalizujemy się. W sytuacji, gdy wiele krajów weszło w drugi *lockdown*, nie jest to słowo roku, które należy celebrować, ale być może jest tym jednym, które podsumowuje rok dla większości świata⁵⁴.

Koronawirus został też – głosami internautów oraz kapituły plebiscytu – wybrany polskim Słowem Roku 2020⁵⁵.

Na wyraz koronawirus [...] oddano 1753 głosy, co stanowi 9,8% wszystkich głosów. [...] W pierwszej dziesiątce słów, na które głosowano najczęściej, znalazły się także (w kolejności liczby głosów) takie wyrazy, jak: *lockdown*, *Covid 19*, *pandemia*, [...], kwarantanna, zdalny⁵⁶.

Pandemia i zmiany, jakie spowodowała w codziennym życiu i tym, jak je językowo opisujemy, były też przyczyną bezprecedensowych działań Oxford Dictionaries, które — podobnie jak inne wydawnictwa słownikowe, np. Merriam Webster, Collins czy francuski Le Robert — zdecydowały się

⁵³ <http://www.slowanaczasie.uw.edu.pl/slowa-roku-2020-oxford-dictionaries/>; [dostęp 12.12.2020].

⁵⁴ Wypowiedź Helen Newstead – konsultantki językowej słownika Collinsa: <https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/najnowsze-fakty/news-lockdown-slowem-roku-2020-wedlug-slownika-collinsa,nId,4846995>, [dostęp 16.12.2020].

⁵⁵ Plebiscyt na słowo roku organizuje od dziesięciu lat Uniwersytet Warszawski (sloworoku.uw.edu.pl).

⁵⁶ <https://www.uw.edu.pl/wyniki-plebiscytu-slowo-roku-2020/>, [dostęp 11.02.2021].

przyspieszyć aktualizację słowników on-line o „słowa pandemiczne” lub włączyć je do wydań drukowanych dużo szybciej niż zwykle⁵⁷.

Słowo *koronawirus* notuje już również polski internetowy *Wielki słownik języka polskiego*. Ostatnia aktualizacja hasła miała miejsce 26.03.2020 i dotyczyła zapewne kontekstów użycia: ‘Używany także jako potoczna nazwa choroby COVID-19 (wywoływanej przez jedną z odmian koronawirusa), która w 2020 roku spowodowała wybuch pandemii’⁵⁸. W marcu (30.03.2020) *Wielki słownik języka polskiego* wzbogacono o słowo *COVID-19*, opatrzone je kwalifikatorem *med.* (*medyczny*) i przypisano następujące znaczenie: «ostra choroba zakaźna układu oddechowego wywołana przez jedną z odmian koronawirusa, która w 2020 spowodowała wybuch pandemii zapoczątkowanej w chińskim mieście Wuhan»⁵⁹. Jako potoczny odpowiednik terminu medycznego słownik notuje leksem *covid*.

Z pewnością pandemia pozostawi pewien ślad w języku, tak jak wiele innych wcześniejszych sytuacji. Należy jednak podejrzewać, że większość koronasłów zniknie, gdy tylko sytuacja wróci do normy. Nie będą nam już potrzebne.

Bibliografia

Cierpich-Koziół A., *Koronarzeczywistość – o nowych złożeniach z członem korona – w dobie pandemii*, [w:] „Język Polski” 9/2020 – <https://jezyk-polski.pl/wp-content/uploads/2020/09/Artyku%C5%82-Cierpich-Koziol.pdf>.

<http://www.slowadnia.clarin-pl.eu>

<http://www.slowanaczasie.uw.edu.pl>.

<https://4fun.tv/news/slowo-roku-2020-wyniki-ranking-swiat-polska>.

<https://brzegdolny.naszemiasto.pl/koronawirus-co-to-jest-pulsoksymetr-jak-dziala-minister/ar/c1-7980681?kategoria=1>.

<https://encyklopedia.pwn.pl>.

<https://finanse.wp.pl/koronawirus-nie-masz-pomyslu-na-prezent-pod-choinke-kup-pulsoksymetr-6584408013421280a>.

<https://nowewyrazy.pl/>.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Tarcza_Antykryzysowa.

⁵⁷ <http://www.slowanaczasie.uw.edu.pl/slowa-roku-2020-oxford-dictionaries/>, [dostęp 12.12.2020].

⁵⁸ https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=99350&id_znaczenia=5241113, [dostęp 12.12.2020].

⁵⁹ https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=99593&id_znaczenia=5241497, [dostęp 12.12.2020]. Ciekawe są synonimy tego wyrazu: *covidek*, *koronainfekcja*, *wuhanka*.

<https://skarszewy.naszemiasto.pl/tag/antycovidowcy>.

<https://turystyka.wp.pl/swieta-a-koronawirus-czy-po-przyjezdzie-do-polski-trzeba-isc-na-kwarantanne-6584675390270144a>. <https://www.facebook.com/groups/713059226153968/permalink/738269266966297>. <https://www.fachhttps://www.facebook.com/miroslaw.kaminski.33ebook.com/miroslaw.kaminski.33>.

<https://tvn24.pl/polska/koronawirus-w-polsce-minister-zdrowia-lukasz-szumowski-nie-ma-potwierzonego-przypadku-w-kraju-4291811>

<https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1481797,profesor-bralczyk-koronawirus-jezyk.html>.

<https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1495369,nowe-obostrzenia-koronawirus-jakie-restrykcje.html>.

<https://www.google.pl/search?q=tarcza&hl=pl&sxsrf=ALeKk00vbIG5Uh9dTDIYZ4EbufVvOZ5e1Q:1608054010640&ei=-vTYX-HAJ0-MrWsvNazIBQ&start=10&sa=N&ved=2ahUKEwjhpDWaxNDtAhUPxosKHZUOC1kQ8tMDegQIJ-BA7&biw=1366&bih=657>.

<https://www.gov.pl/web/gis/jak-sie-zachowac-kiedy-mam-objawy-covid-19-co-zrobic-jak-dowiedzialemam-sie-o-dodatnim-wyniku>.

<https://www.lsi-lublin.pl/informacje-rozne/wplyw-pandemii-koronawirusa-na-jezyk/>.

<https://www.medonet.pl/koronawirus/koronawirus-w-polsce,koronawirus--nowe-zasady-kwarantanny-dla-domownikow--jak-to-wszystko-dziala-w-praktyce-,artykul,53046019.html>.

<https://www.medonet.pl/zdrowie/zdrowie-dla-kazdego,zasieg-koronawirusa-covid-19--mapa-,artykul,43602150.html>.

<https://www.miejski.pl>

<https://www.o2.pl/informacje/mowil-ze-koronawirus-nie-istnieje-zmarl-na-covid-19-6565677664590496a>, [dostęp 15.12.2020].

<https://www.popkiller.pl/2020-04-26%2Cfrenchman-z-porcja-refleksji-odnosnie-epidemii-poczonek-bolesci-koronachallenge>.

<https://www.poradnikzdrowie.pl/aktualnosci/korona-challenge-glupota-ludzi-pomaga-wirusowi-aa-NJ7V-cBav-cpVN.html>.

<https://www.rmfm24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-w-niemczech-pandemia-koronawirusa-slowem-roku-2020,nId,4887134>.

<https://www.rp.pl/Gospodarka/311099899-Dwie-wizje-narodowej-kwarantanny-Jak-lockdown-widzi-rzad.html>

<https://www.uw.edu.pl/wyniki-plebiscytu-slowo-roku-2020/>.

<https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa>.

<https://www.wwf.pl/koronawirus>.

<https://zdrowie.wprost.pl/medycyna/10373884/nie-badzmcy-covidiotami-lekarz-apeluje-by-nie-lekcewazyc-koronawirusa.html>

Jurkowski M., *Język specjalny (środowiskowy)*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1999.

Magajewska M., *Specjalistyczny język medyczny a multimedialny kurs języka zawodowego dla pielęgniarek*, [w:] *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców* 2016/ 23, s. 200-213.

Waszakowa K., *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2005.

Wielki słownik języka polskiego, red. P. Żmigrodzki – <https://www.wsjp.pl>.

www.fakty.tvn24.pl